

duchowieństwa w walkach narodowo-wyzwoleńczych. W przeciwieństwie do dwóch pierwszych zagadnień analizowanych w dużej mierze w oparciu o materiał archiwalny, zagadnienie trzecie zostało rozwinięte na podstawie dotychczasowych opracowań.

Problematyka ostatnich rozdziałów dotyczy dwóch różnych kwestii, jednakże zblizonych do siebie, przechodzących podobne koleje losu, podległych identycznym uwarunkowaniom dziejowym. Pierwsze zagadnienie analizowane przez ks. Stanisława Tylusa w rozdziale piątym recenzowanej publikacji poświęcone jest życiu konsekrowanemu w (archi)diecezji lubelskiej począwszy od powstania diecezji lubelskiej, poprzez okres kasat zakonów przez władze carskie, rozwój ukrytych form życia zakonnego, aż do czasów ich reaktywacji po pierwszej wojnie światowej, a także wielkiego rozkwitu życia konsekrowanego w drugiej połowie XX w. Wiele cennych syntetycznych informacji o 100 zgromadzeniach oraz domach zakonnych męskich i żeńskich, a także o 13 instytutach świeckich życia konsekrowanego w (archi)diecezji lubelskiej zebrał autor w tabeli, w której zamieścił trzy rodzaje informacji tj.: miejsce fundacji, data fundacji lub kasaty domu oraz ważniejsze dzieje domu zakonnego wraz z charakterem wykonywanych prac. Informacje dotyczą zarówno instytucji życia konsekrowanego funkcjonujących na obszarze archidiecezji lubelskiej w 2005 r., jak i pochodzących z sąsiednich diecezji, które znajdowały się w granicach diecezji lubelskiej od 1805 r. Dotyczy to także zakonów oraz zgromadzeń, które w 1818 r. zostały wcielone do nowo erygowanej diecezji janowskiej czyli podlaskiej, jak i tych, które na skutek jej kasaty w 1867 r. ponownie znalazły się na obszarze diecezji lubelskiej, po czym na skutek reaktywacji diecezji podlaskiej w 1918 r. po raz kolejny znalazły się w jej granicach.

W rozdziale piątym ks. Krzysztof Grzesiak porusza problematykę unicką na obszarze diecezji lubelskiej, kładąc szczególny nacisk na dzieje Unii w XIX wieku oraz losy unitów po jej kasacie w Królestwie Polskim w 1875 r. Chronologicznie swoje rozważania nad kwestią unicką, także w kontekście relacji z cerkwią prawosławną prowadzi do roku 1918.

Publikacja ta, jest bardzo ważną próbą opracowania całościowych dziejów (archi)diecezji lubelskiej, jednakże synteza ta sprawia wrażenie niekompletnej. Pominęto w niej chociażby kwestię rozwoju sieci parafialnej, czy problematykę kasat parafii w drugiej połowie XIX w. Pewne zagadnienia wymagają głębszej analizy, gdyż omówienie ich niekiedy przybiera formę streszczenia.

ANNA POBÓG-LENARTOWICZ

Rec.: Kazimierz Łatak CRL, Stanisław Nalbach CRL, *Ze studiów nad kulturą umysłową kanoników regularnych krakowskiej prepozytury Bożego Ciała w XV i XVI wieku*, Kraków 2009.

Kanonicy regularni, formacja zakonna przez wiele lat zaniedbywana w polskiej literaturze przedmiotu, w ostatnich latach przeżywa prawdziwy renesans zainteresowania ze strony badaczy. O ile w początkowej fazie dotyczyło ono zwłaszcza klasztorów istniejących na Śląsku (tu badania podjęli jeszcze przed II wojną historycy niemieccy, a kontynuowali począwszy od lat sześćdziesiątych XX w. badacze polscy), o tyle w ostatnim dziesięcioleciu dołączyły opracowania dotyczące klasztorów małopolskich (Kraków wraz z swymi prepozyturami), mazowieckich (Czerwińsk, Warszawa) i w końcu wielkopolskich (Trzemeszno). Po badaniach na temat okoliczności fundacji, rozwoju uposażenia, działalności gospodarczej, życia konwentów klasztornych, ostatnio pojawiły się prace dotyczące szeroko rozumianego życia umysłowego kanoników regularnych w Polsce. Pierwszą próbę przedstawienia biblioteki kanoników regularnych w Żaganiu podjął w 1965 r. A. Świerk. Niestety, nie udało się do tej pory opracować tego zagadnienia w stosunku do największego klasztoru kanoników regularnych na Śląsku, jakim było opactwo NMP na Piasku we Wrocławiu, mimo podejmowania takich prób (L. Matusik). Zadanie to powiodło się natomiast w stosunku do wybranych domów małopolskich: Kraśnika (opracowania E. Zielińskiej) i Krakowa (I. Pietrzakiewicz). Prace te jednak były ograniczone tematycznie (głównie do biblioteki) oraz czasowo (XV-XVI w.). Do grona autorów zajmujących się kanonikami regularnymi, w tym także ich kulturą umysłową, dołączył kilka lat temu ks. Kazimierz Łatak. Nic w tym dziwnego, zważywszy na fakt, że jest on sam kanonikiem regularnym, który na dodatek przez wiele lat pracował jako prefekt Archiwum Generalnego Zakonu, a w ostatnim czasie pełnił funkcję prefekta Archiwum Prowincjalnego w Krakowie.

Ks. K. Łatak dał się już poznać jako znakomity specjalista od krakowskich kanoników regularnych. Jego prace: *Kanonicy regularni laterańscy na Kazimierzu w Krakowie do końca XVI wieku* (Elk 1999) oraz *Kongregacja krakowska kanoników regularnych laterańskich na przestrzeni dziejów* (Kraków 2002) całkowicie zmieniły dotychczasową wiedzę na temat dziejów i działalności tego zasłużonego dla Krakowa i Polski zgromadzenia. Nie wyczerpały one jednak całości zagadnienia, z czego zdawał sobie sprawę Autor, publikując coraz to nowe przyczynki dotyczące krakowskich kanoników regularnych, a w końcu – wspólnie z ks. St. Nalbachem, autorem pracy doktorskiej poświęconej kulturze intelektualnej krakowskiego konwentu – prezentowaną tu książkę, poświęconą kulturze umysłowej krakowskiej wspólnoty.

Pojęcie „kultury intelektualnej” stało się ostatnio niezwykle modne (zob. prace E. Zielińskiej, I. Pietrzkiwicz), różnie jest też definiowane (E. Zielińska). Niestety, Autorzy w żadnym miejscu recenzowanej tu pracy nie mówią co rozumieją pod pojęciem „kultury umysłowej” i czy jest to pojęcie tożsame z „kulturą intelektualną” (w wersji angielskiej w tytule występuje ten drugi termin – *intellectual culture*). Z konstrukcji pracy wynika, że interesują ich: miejsce nauki i nauczania w klasztorze, biblioteka klasztorna oraz piśmiennictwo wytworzone przez krakowskich kanoników regularnych. To założenie znalazło wyraz w podziale książki na rozdziały – jest ich w sumie cztery, a do wyżej wymienionych zagadnień doszedł jeszcze rozdział I, poświęcony dziejom i zasadom funkcjonowania krakowskiego klasztoru do końca XVI w. O ile nie budzi zastrzeżeń umieszczenie tego typu informacji w omawianej publikacji, o tyle można się zastanawiać, czy potrzeba było na to poświęcać aż tyle miejsca (w sumie przeszło 80 stron), zważywszy, że kwestie te były już obszernie omawiane we wcześniejszych publikacjach.

Przeglądając się szczegółowo kolejnym rozdziałom należy stwierdzić, że w sposób wszechstronny zostało przedstawione miejsce nauki i nauczania: dotyczy to tak szkoły wewnętrznej, związanej z nią formacji intelektualnej zakonników, ich studium uniwersyteckim, ale także kontaktom z ośrodkami naukowymi w kraju i za granicą, funkcjonowaniu szkoły parafialnej przy kościele Bożego Ciała i – co ważne nauczaniu pozaszkolnemu, jakim było kaznodziejstwo i spowiednictwo. Ostatnie podrozdziały tego rozdziału poświęcone są dylematom naukowym (wśród podejmowanych tematów znajdowały się aktualne wówczas pro-

blemy: husytyzm, koncyliaryzm, humanizm, reformacja) i kwestia mecenatu kulturowego.

Na pierwszy rzut oka, rozdział II, poświęcony bibliotece klasztornej wydaje się powtórzeniem informacji zawartych w pracy I. Pietrzkiwicz na ten temat. Nic bardziej mylnego. Wspomniana badaczka koncentrowała się bowiem na przedstawieniu struktury treściowej biblioteki, nakreślenia jej dziejów i zasad organizacji. Te informacje znajdujemy także w prezentowanej tu rozprawie, ale są one rozszerzone o dodatkowe komentarze, inne są także kryteria wyboru prezentowanego zbioru. Zwrócić trzeba też uwagę na niezwykle ciekawe informacje dotyczące bibliotekarzy, a zwłaszcza bibliofili zakonnych czy też dane na temat cen ksiąg.

Najbardziej wartościowy, jakkolwiek najkrótszy, jest rozdział dotyczący piśmiennictwa klasztornego. Po raz pierwszy bowiem tak wszechstronnie przedstawiono działalność skryptorium i kancelarii klasztornej. Ciekawe są tu zwłaszcza rozważania dotyczące piśmiennictwa jako formy realizacji powołania kanonika regularnego, pozwalają one zrozumieć podejmowanie tego typu zadań przez tak wielu zakonników, nie tylko w krakowskim konwencie.

Niestety, mimo tak ścisłego określenia problematyki poszczególnych rozdziałów, nie udało się Autorom uniknąć powtórzenia tych samych informacji w różnych miejscach, co zdarza się i w innych tego typu publikacjach, tu jednak mamy do czynienia z sytuacją, że powtarzane są te same zdania, z takimi samymi odnośnikami. Myślę, że bardziej dokładna korekta, pozwoliłaby na wyeliminowanie tych powtórzeń.

Można mieć zastrzeżenia także do konsekwencji (a może raczej – niekonsekwencji) przytaczania cytatów. Często są one tłumaczone na język polski, ale w wielu miejscach, zwłaszcza tam, gdy są to wypowiedzi dłuższe lub ważne, podawane są tylko w języku łacińskim.

Całość uzupełnia bibliografia, w której na uwagę zasługuje niezwykle obszerny wykaz źródeł (głównie z archiwum klasztoru krakowskiego, ale także Archiwum Kurii Generalnej Zakonu w Rzymie, Archiwum Watykańskiego, Archiwum Kurii Metropolitarnej w Krakowie i Archiwum Państwowego w Krakowie). Spis bibliografii dość znaczny, ale kryteria doboru dość niejasne, brak w nim bowiem wielu opracowań, które byłyby przydatne dla przyszłych badaczy tej problematyki. Do tego dochodzi indeks osobowy oraz nieliczne, ale pięknie wydane ilustracje.

Biorąc do ręki kolejną książkę K. Łataka, rodzi się pytanie czym to opracowanie różni się od poprzednich. Otóż jest ono ich znaczącym

i twórczym uzupełnieniem. Autorzy wychodzą naprzeciw postulatam podnoszonym w stosunku do wcześniejszych publikacji. Niektóre problemy były w nich tylko zasygnalizowane, teraz są na nowo opracowane i przeanalizowane. Na pewno pomocne okazały się inne publikacje, dotyczące średniowiecznych konwentów klasztornych, które mogły stać się inspiracją do ponownego sięgnięcia do krakowskiego archiwum. Trzeba bowiem przyznać, że zasób archiwaliów, który przetrwał przy klasztorze Bożego Ciała w Krakowie (mimo zmiennych kolei losów opactwa i jego biblioteki) jest imponujący i godny pozazdroszczenia. Ukazuje olbrzymie możliwości, jakie tkwią w ciągle zachowanym materiale źródłowym, przypuszczalnie nie tylko tego klasztoru. Dobrze się stało, że przynajmniej ta wspólnota doczekała się swego badacza, który nie tylko przedstawia dzieje opactwa w sposób rzetelny, ale i niezwykle interesujący. Dużą bowiem zaletą niniejszego opracowania jest styl, w jakim Autorzy prezentują omawiane zagadnienia. Książka napisana jest w sposób niezwykle przystępny, żywym językiem, miejscami pełnym dowcipu i polotu. Z tego powodu jest godna polecenia nie tylko zakonnikom w celu *poznawania własnego charyzmatu* (tak sami Autorzy na str. 18), specjalistom od kultury umysłowej klasztorów średniowiecznych, ale i wszystkim, którzy interesują się życiem wewnętrznym konwentów, ich działalnością naukową, pisarską i artystyczną. Może także stanowić wzór dla prac podejmujących podobną problematykę w stosunku do innych wspólnot klasztornych. Stanowi też ważny głos w dyskusji nad rolą kanoników regularnych w dziejach Kościoła i Polski, zwłaszcza w kontekście zbliżającej się kanonizacji bł. Stanisława Kazimierczyka.

Anna POBÓG-LENARTOWICZ – prof. dr hab. Dyrektor Instytutu Historii Uniwersytetu Opolskiego, Kierownik Katedry Historii Średniowiecznej IH UO. Zainteresowania naukowe: monastycyzm średniowieczny (kanonicy regularni, dominikanie, cystersi, franciszkanie), historia średniowiecznego Śląska (zwłaszcza księstwa opolskiego), nauki pomocnicze historii (archiwistyka, dyplomatyka), historiografia średniowieczna (głównie hagiografia). Autorka 5 monografii (w tym zwłaszcza: *Uposażenie i działalność gospodarza klasztoru kanoników regularnych NMP na Piasku we Wrocławiu do pocz. XVI w.*, Opole 1994; *Kanonicy regularni na Śląsku*, Opole 1999; *A czyni ich były liczne i godne pamięci. Konwent klasztoru kanoników regularnych NMP na Piasku we Wrocławiu do pocz. XVI w.*, Opole 2007), 12 prac pod redakcją (w tym wspólnie z M. Derwichem serii *Klasztor w...*), ponad 100 artykułów naukowych.

ARTUR LIS

Rec.: *Błogosławiony Wincenty Kadłubek. W 800-lecie sakry biskupiej*, „Cistercium Mater Nostra”, Tradycja – Historia – Kultura, Rocznik II/2/2008, redaktorzy tomu Marcin Starzyński, Maciej Zdanek, Kraków 2008, ss. 332.

Mogło by się wydawać, że postać bł. Wincentego Kadłubka i jego „Kronika”, rozważane przy uwzględnieniu rozmaitych konwencji badawczych przez kolejne pokolenia uczonych, zostały już na tyle spenetrowane naukowo, iż nic nowego, a tym bardziej ciekawego, nie da się powiedzieć na ten temat. Nic bardziej błędnego. Recenzowana publikacja materiałów pokonferencyjnych, potwierdza, że jest inaczej. Inspiracją do recenzowanej publikacji była tematyka i wystąpienia uczestników konferencji: „Błogosławiony Wincenty Kadłubek. W 800-lecie sakry biskupiej”, zorganizowanej przez Polską Akademię Umiejętności, Archiwum Krakowskiej Kapituły Katedralnej i Opactwo Ojców Cystersów w Mogile – 3 listopada 2008 r. w wielkiej auli Polskiej Akademii Umiejętności w Krakowie.

Oddana do rąk czytelników praca składa się z 16 artykułów. Księgę otwiera „Słowo Metropolity Krakowskiego, Jego Eminencji Księdza Kardynała Stanisława Dziwisza”. Pasterz diecezji podniósł, że *mimo ośmiu stuleci, które upłynęły od czasów, gdy błogosławiony Mistrz Wincenty żył i tworzył, jego osoba i dzieło nadal budzą zainteresowanie. Kolejne pokolenia badaczy odkrywają nowe pokłady intelektualnej głębi, ukryte w tekście Kroniki, a jej autor wciąż może pozostawać dla współczesnych niedoścignionym wzorem w indywidualnej drodze do świętości.*

We wstępie pt. „Błogosławiony Wincenty Kadłubek. W 800-lecie sakry biskupiej” Piotr Chojnacki i Marcin Starzyński przypominają, że w marcu 2008 r. upłynęło osiemset lat od wystawienia przez papieża Innocentego III dokumentu stanowiącego ważną cezurę w dziejach nie tylko Kościoła krakowskiego, ale także Kościoła polskiego. Na mocy bulli z 28 marca 1208 r. papież ten zatwierdził pierwszy w Pol-